

— શ્રી પ્રભુ પ્રેમી ભક્ત —
 ખેત્રભીર્ધનું જીવન ચારિત્ર
 — અને —

જ્ઞાતિ ઉન્નતિ.

સ્તંભાર—દલીદાસ કીજીભાઈ રાઠોડ,
 માન મુંબઈ. વચંબો મોર્મવાડા

ગયાલી પ્રસિદ્ધ પ્રગ્ધાર

તુળજરામ ભુખણદાસ ઇલાલા.

પાંડુ દરિયરા પીરછટ્ટી— સુરત.

પ્રત ૫૦૦.

સંવત ૧૯૭૪.

સુરત ચીટાના પૂલ કપર, ગાંધી પાસે આવેલા “સંકર”
 પ્રાન્તિગ પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ
 નીકળે જાપી.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

૭૬ • ૯

— —

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૬૦૮

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ રા.તિ ૭ જાતિ

વિષય Δ૨૨૫૭

“પ્રસ્તાવના.”

પરમ કૃપાળુ શ્રી ભુવેશ્વર મહાદેવની પરમ કૃપાથી આ નાનકડું પુસ્તક શાંતિ બંધુઓના કર કમળમાં અપંગુ કરતાં હૃદયમાં અત્યંત દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રભુના પ્રેમી ભક્ત ખેતાભાઈનું જીવન ચારિત્ર કેટલાક જુના લખાણો પરથી, તથા કેટલીક દંતકથા પરથી લખવામાં આવ્યું છે; તેથી કાંઈ ઠેકાણે ભુલ થયેલી જણાતી હોય, તો તે માટે क्षમા કરશો, અને તે વિષે કૃપા કરી જણાવી ઉપકારી કરશો.

સુરતની શાંતિના પટેલ મી. જી. અણ્ણદાસ અંબારામના ચિ. ભાઈ તુલજરામે આ પુસ્તક બહાર પાડવા માટે હામણીનો સંબંધો ખર્ચ આપ્યો છે. મી. લલ્લુભાઈ તથા જી. અણ્ણદાસ તથા જમનાદાસ તથા કેકીરભાઈ અને બીજા શાંતિ બંધુઓએ જીવંત કરી, પોતાની શાંતિમાં નવા સુધારા દાખલ કર્યાં, કે જેથી શાંતિ-બંધુઓ દિનપ્રતિદિન સુખી થતાં ગયાં. “બાપ તેવા બેટા” એ કહેવત પ્રમાણે ભાઈ તુલજરામે પોતાના પિતાશ્રીની માફક શાંતિ-સુધારવાના વિચારથી આ પુસ્તક હાવવા ઉમંગ દેખાડ્યો. આ પુસ્તકમાં સ્વશાંતિ હિતેશુ મી. ધનજીભાઈ કલ્યાણ-દાસે પોતાના કામથી વખતનો ભોગ આપી, ગાયનો, મજનો, બાપો અને સ્ત્રી સહ કરી છે.

આ બંને જણાઓએ મંડળને મદદ કરી છે; તેથી તેમને
ધન્યવાદ આપી ઉપકાર માનીએ છીએ.

આશા રાખીએ છીએ કે આવી રીતે જ્ઞાતિહિતના સુકૃત
કાર્યમાં દરેક જ્ઞાતિ બધુઓ તનમન અને ધનથી મદદ કરી જ્ઞાતિ
સુધારવા મહેનત લેશે.

અસ્તુ.

દ્વાગણ્ય સુદ ૫
સંવત ૧૯૭૪. }

દેવીદાસ ઝીણાભાઈ રાડોડ.

શ્રી રંજપૂત ભોઈરાજ મીત્ર મંડળના મેંબરો-

દેવીદાસ ઝીણાભાઈ રાઠોડ

રામજી ગોપાળજી કાપડીઆ

ભોરારજી ગોકળદાસ મહેતા

તુલજરામ ભુખણદાસ છોવાંલા

ભોરારજી મીઠાભાઈ

પરસોતમદાસ કસનદાસ જાદવા.

ગોવીંદજી જેઠાભાઈ વાઘેલા.

તા. ક.—કેટલાક મેંબરો ખોટા અભિમાનમાં ફસાયાથી, તથા ખરાબ રસ્તે જવાથી, મંડળે એવા મેંબરોના નામો મંડળમાંથી કાઢી નાંખી મંડળના કાયદામાં જણાવ્યા પ્રમાણે સર્વે હક રદ કર્યા છે.

લી. શ્રીરંજપૂત ભોઈરાજ મીત્ર મંડળ.

ચુંબક.

“શ્રી રજપૂત ભોધરાજ મિત્ર મંડળના ઉદ્દગારો.”

ગાઝલ.

જ્ઞાતિના હિતને ખાતર, અમો શુરા થઈ ફરશું;
કુધારા તોડવા સત્વર, નહિ ડરશું નહિ ડરશું.
શત્રુ થઈ જ્ઞાતિના કુબંધો, જો ઇચ્છે જ્ઞાતનું નરશું
તેનું કરવા નીકંદન આખર, નહિ ડરશું નહિ ડરશું
બલે હોય જ્ઞાતિના તે શેઠ, ન તેનું કહેવું સાબળશું
અધર્મનું કરવા દુસ્તર, નહિ ડરશું નહિ ડરશું.
પ્રપંચની જાળ પાથરશે, દુષ્ટ કેઈ જોલીને નરશું
જાળપર મુકવા કાતર, નહિ ડરશું નહિ ડરશું
જ્ઞાતદ્રોહી જોરાવર હોય, તેની સામા ઉતરશું
ધુમાવશું નિતિના ચમ્પો, નહિ ડરશું નહિ ડરશું
કહે રામજી સુજ ખંધુ, તેનો સંગ અમો ધરશું
આ દેવીદાશ કહે હિતકર, નહિ ડરશું નહિ ડરશું

જ્ઞાતિમાં ચોપડીને । છગવવાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે જ્ઞાતિ બંધુઓને અનુભવ જાગૃતથી જાણીતા કરવા, નકારા જ્ઞાતિ રીવાજોથી અને સારા જ્ઞાતિ રીવાજોથી ચતા ફાયદા, અને લાભો કેળવણી વગર દુઃખી રચતિમાં રહેલા જ્ઞાતિ બંધુઓને કેળવણી વિષે બોધ આપવો, વગર છપાવી જ્ઞાતિને સારી અને સુખી હાલતમાં લાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે જેથી ખર્ચેલા નાણાનો સદુપયોગ થાય.

કેટલાકે ચોપડીઓમાં લખાણ છપાવે છે, તથા જ્ઞાતોની મીટીંગમાં મોટા મોટા ભાષણો આપે છે કે “પરસ્ત્રીને, મા, બેન સમજવી, અને જેના ઘરમાં પુરુષ ન હોય અથવા વિધવાસ્ત્રીઓને ‘ત્યાં કામગીર જવું’ નહિ.” આ પ્રમાણે કવીરાજ બીજાઓને બોધ આપી પોતેજ ઉપર દર્શાવેલી સ્ત્રીઓને ત્યાં રાત દિવસ રહી મળ કરે છે.

કેટલાકો એવો બોધ આપે છે કે “ પોતાની પત્નિ સાથે પતિએ કેવી રીતે વર્તવું, કેવી રીતે બેસવું, તથા ધરસંસાર કેમ ચલાવવો ” વગેરે છપાતી દરેકને સુધારવા નીકળ્યા હોય એમ ડાળ કરે છે. પોતે બધાને બોધદાયક વ્યવસ્થા કહે છે, ત્યારે પોતાના ધૂરમાં પોતાનીજ સ્ત્રી પોતાની મા, માસીની, અને બેનોને જમ મનમાં આવે તેમ, ચાજો દષ્ટિ કળ્યા કરે છે. તેવા વખતમાં “સુધારક સાહેબ” ઉભા ઉભા સાંભળ્યા કરે છે; અને એકપણ શબ્દ પોતાની પત્નિને ન કહેતક સામે પોતાની મા, માસી, તથા બેહેનોને કપકો આપી કહે છે કે, “ તમેજ નહારા છો. તમારે પાત્રવે તો ધરમાં રહો, અને ના મરજી હોય તો જુદા રહો; અને તે માટે પૈસા ન હોય તો કોઈ ધર્મશાળામાં રહો. આ પ્રમાણે શબ્દો બોલી પોતાની પત્નિનું તાણે છે.

ત્યારે હો કે, ને લોકો, ખીજાઓને શું સુધારશે? ખીજાઓની માફક અમે કોઈની આખર હલકી પાડી નીંદા લખવા માંગતાં નથી, પણ આટલું તો લખવાની જરૂર છે કે. જ્યાં સુધી પોતે સુધરશે નહિ તે પહેલાં ખીજાઓને સુધારીશું એવો વિચાર રાખવો એ મુખાંધ બરેલું છે માટે પહેલા પોતે સુધરી ત્યાર પછી ખીજાઓને સુધારવા મહેનત કરવી જોઈએ. કહેવત છે કે:—

— દોહરો.

પોતે સુધરીને પછી, લાખ ખીજાની ભુલ.

“શુદ્ધ” બેસતા બેબડો, “સુ સુ સુ” કરે સમુળ.

ભ્રમનગરમાં જાતના પટેલો અને દુરડીઓ વરસે દોઢ વરસે બદલાય છે, અને તેની જગ્યાપર ખીજા પટેલો અને દુરડીઓ બિચારા

છે, જેથી હીસાબમાં યા તો બીજી કાંઈ બાબતમાં ઘોંટાળો થવા પામતો નથી, અને દરેક બંધુઓ જ્ઞાતની સીલક તથા રીતરિવાજ અને કાયદાથી વાકેફ થાય છે. એટલુંજ નહિ પણ દરેકને જ્ઞાતિ સીલક વધારવા અને જ્ઞાતને સુધારવા તરફ ઉત્સાહ વધે છે.

અમો એમ કહેવા નથી માંગતા કે જામનગરની જ્ઞાતિ સિવાય બીજી જ્ઞાતોમાં પટેલો યા દુરગીઓ બદનાતા નથી. બીજી જ્ઞાતોમાં બદનાતા હશે. પણ દરેક જ્ઞાતોમાં તે પ્રમાણે થતું નથી જો તે પ્રમાણે થાય તો જ્ઞાતિ બંધુઓ વધારે સારી સ્થિતિમાં આવે. એમ અમારું માનવું છે.

“ કેળવણીની અછત ”

જેમ જેમ વખત જાય છે તેમ તેમ દરેક જ્ઞાતોમાં સુધારા વધારા થાય છે. પણ આપણી જ્ઞાતિમાં તે પ્રમાણે થવા પામ્યું નથી. તેનું મુખ્ય કારણ જ્ઞાતિમાં કેળવણીની અછતને લીધે છે, તેનું ડુંક વર્ણન નીચે આપ્યું છે. તે પર ધ્યાન આપવા કૃપા કરશો.

સંવાદ.

નરસીંહ અને ગોપાળજી નામે બે મિત્રો હતા. તેમાં નરસીંહ બહુલ વીવેકી હતો, પણ ગોપાળજી અભણ અને મૂર્ખ હતો.

એક દિવસ ગોપાળજી પોતાના મિત્ર નરસીંહને ઘેર મળવા ગયો.

ગોપાળજી—કેમ મિત્ર નરસીંહ તું દેખાતો નથી ? એવા કયા કારણમાં રોકાયેલો છે. કે તને દુરસદ મળતી નથી.

નરસીંહ—માઈ! આજકાલ ઘણી યાત્રામાં સુધારા થાય છે. પણ આપણી યાત્રામાં તો અસહવાળાએ કાયદા કર્યા છે તેનો અમલ થાય છે. તે જોઈ મારે હૃદય ફાટી જાય છે.

ગોપાળજી—વળી યાત્રાની બાબતમાં તો શું ધ્યાન આપવું? તે તો મોટા માણસનું કામ છે. વગર ફાગટની માથાફોડ કરવી તે આપણું કામ નહિ.

નરસીંહ—માઈ ગોપાળજી? મોટા માણસો કંઈ જન્મથીજ મોટા ન હતા દરેક માણસની ફરજ અને કર્તવ્ય તેણે જાળવવું જ જોઈએ.

ગોપાળજી—કેળવણી તે પૈસા આગળ નકામી છે. જેની પાસે પૈસા હશે તે માણસ અક્કલવાન કહેવાશે અને પૈસાવાળો માણસ કોઈપણ ગરજ રાખ્યા વગર સૂખમાં દહાડા કાઢશે.

નરસીંહ—મિત્ર તમારી સમજમાં ભુલ છે. જેની પાસે વિદ્યા છે તેઓને મોટા માનથી બોલાવાય છે અને તેઓના નામો જગજગદેર થાય છે તે કેળવણીને લીધે છે. મરહુમ ઝોનરેબલ દાદાભાઈ નવરોજી, મરહુમ સર શ્રીરામશા મહેતા, તથા મરહુમ ગોપાળ કૃષ્ણ ગોખલે અને મી. મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી વગેરેના નામોને પૂજ્ય ભાવથી માનીએ છીએ તે તેઓએ લીધેલી વિદ્યાના પ્રતાપથીજ.

કેમ પૈસાવાળાના નામો આટલા બધા પ્રખ્યાત થતાં નથી?

પૈસાવાળો જો અબણ હશે અને તેને કાંઈ લખાવવાનું અથવા તો વંચાવવાનું હશે ત્યારે તેને બણેશા માણસની જરૂર ગરજ પડશે કેમ ખરી વાત કે? સાચામાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક

વિધ્વત્વંચ નૃપત્વંચ નૈવતુલ્ય કદાચન
સ્વદેશે પુજ્યતે રાજા વિદ્વાન સર્વત્ર પુજ્યતે

ભાવાર્થ—વિદ્વાન અને રાજા બંને બરાબર નથી. વિદ્વાન રાજાથી પણ વધારે માન પામે છે કારણ કે રાજા તો પોતાના દેશમાં પુજાય છે પણ વિદ્વાન સર્વત્ર પુજાય છે કારણ કે બહુલો માણસ સર્વે ઠેકાણે પુજાય છે.

દાહરો.

બાળપણમાં પુરૂષ જે, વિદ્યા બણ્યો ન હોય
પણ જેવો તે જગતમાં, છતમાં છે નર તોય

ગોપાળજી—પણ તેજો સુખી તો છે ? કે જેને ખાવા કે રહેવાનું દુઃખ હોતું નથી.

નરસીંહ—તે શું કામનું ? કુતરાને બિલાડાં પણ પેટ ભરે છે. જેની પાસે પૈસો છે, તે માણસ જ્ઞાતીના બહા માટે પૈસો ન વાપરે તેના કરતાં ગરીબ માણસ સો દરજ્જે સારા; કારણ કે ગરીબ માણસ પોતાની જાત મહેનતથી જાતનું બધું કરે છે, પણ પૈસાવાળા પૈસાની મગરબીમાં છકી જઈ જ્ઞાન સામું જેતાં પણ નથી.

દાહરો.

કહે કમાયો કેટલું, કર્યાં કયા શુભ કામ,
પ્રભુને સંભાર્યાં કહે, પણ કેટલી તમામ.
જ્ઞાતિ માટે શું કર્યું, સ્વાર્થ વિશયો વેશ.
દાણે વિજય વીચારજે, ભરતા ન થાય કલેશ, બાળવિદ્યાસ

ગોપાલજી—ત્યારે એવા માણસોને શા માટે જ્ઞાતના ટ્રસ્ટીઓ (પટેલ) બનાવ્યા ?

નરસિંહ—જ્ઞાતિબંધુઓએ એવા માણસોને સમજી અને જ્ઞાની સમજી જ્ઞાતિના ટ્રસ્ટીઓ બનાવ્યા. પણ તે બાબતમાં જ્ઞાતિબંધુઓ છેતરાય છે. ખરૂં જોતાં જ્ઞાતિને અધોગતિપર લાવનાર જ્ઞાતીના ટ્રસ્ટીઓ છે.

ગોપાલજી—જ્ઞાતી પડતીમાં આવી તેમાં ટ્રસ્ટીઓનો શું વાંક ?

નરસિંહ—ટ્રસ્ટીઓનો વાંક પહેલો છે. દષ્ટાંત—

જે લશ્કરમાં સેનાપતિ દુશ્મીયાર અને ચાલાક હોય અને તેની પાસે થોડા માણસો છતાં મોટા લશ્કર સામે જીત મેળવી શકે છે. તે ઉપરાંત હારજીતનું જોખમ સેનાપતિપર રહે છે. તેજ પ્રમાણે જ્ઞાતીમાં ટ્રસ્ટીઓ બણેલ તથા જ્ઞાતના ટ્રસ્ટીઓ તો ધણાપર અભણ હોય છે અને કદાચ બણેલ હોય તો સ્વાર્થી અને બેપરવાધથી કામ કરે છે. એકતો જ્ઞાતમાં અસલવાળાના ધારા કે જે આ વખત સુધારાની જરૂર છે, તેમાં વળી જ્ઞાતીના ટ્રસ્ટીઓ અભણ અને બેદરકાર નીખળ્યા, હવે તો જ્ઞાતીમાં કેળવણી અપાય તો સારું.

ગોપાલજી—કેળવણી મળવાથી જ્ઞાતીને શું ફાયદો ?

નરસિંહ—કેમ ફાયદો નહિ. જે બણેલા માણસો જ્ઞાતિમાં હોય તો આજ ઘણે ઠેકાણે આપણા જ્ઞાતિબંધુઓ મજૂરી કરે છે તેવો વખત આવત નહિ.

ગોપાલજી—આપણા બાપદાદા કરતા આવ્યા છે તો આપણે તે પ્રમાણે કરીએ છીએ તે કાંઈ ખોટું કરતાં નથી.

નરસિંહ—એજ આપણી મૂર્ખાઈ છે છે. જો એવો વિચાર કરતાં આપણે ખીજો સારો ઉદ્યોગ કરીએ તો આટલા દુઃખી થઈ એ છીએ તેમ દુઃખી થઈએ નહિ.

ગોપાલજી—પણ આપણા આપદાદાનું કામ તો કેમ મુકાય?

નરસિંહ—આપદાદાનો કુવો કાંઈ દૂખી મરવાને નથી.

શ્લોક

તાતસ્ય કુપો અય મિતિ સુવાણામ

ક્ષારંજ લંકા પુરુષાઃ પિબંતિ

ભાવાર્થ—આપણા આપનો ખોદેલો કુવો જો કે ખારા પાણીથી ભરેલો હોય છતાં કયો પુરુષ તેમાંથી પાણી પીએ છે? તે પ્રમાણે નુકશાન કરતાં જુના ધારા બદલાવવા જોઈએ, અને વિદ્યા તથા હુનરને ઉત્તેજન આપવાથી અસહનો ધંધો ફેરવાઈ જશે. તેથી આપણે પહેલાં કરતા વધારે સુખી હાલતમાં આવીશું.

ગોપાલજી—ભાઈ નરસિંહ કેળવણી લીધાથી સુખ થાય છે. ત્યારે આપણા વડીલોએ શા માટે કેળવણી લીધી નહિ?

નરસિંહ—ભાઈ આગલા વખતમાં સાર્વજનિક નિશાળોનો અભાવ હતો તેથી તે લોકો મળતાં નહિ અને મળુરી કરતાં હતાં. હવે એવો વખત રહ્યો નથી. નામદાર અંગ્રેજ સરકારના રાજ્યમાં દિવસે દિવસે કેળવણી વધતી ગઈ છે, તેથી ઠેકાણે ઠેકાણે સ્કુલો સ્થાપાઈ છે; અને વળી ગરીબ માળાપના છોકરાઓને મફત પણ ભણાવે છે. એ પ્રમાણે મદદ કરી અજ્ઞાન રૂપી અધિકારને દૂર કરી જ્ઞાન રૂપી તેજ પ્રગટાવે છે. તે તેજને લીધે અભણ માણસો કરતાં

બણેલા માણસોને જ્ઞાનરૂપી તેજને શાલ વધારે મળે છે; તેથી પહેલાં કરતાં વધારે સુખી હાલતમાં આવે છે.

જો આપણી જ્ઞાતીમાં નાના બાળકોને બણાવવા માટે મહેનત લેવામાં આવે તો હાલમાં નાના છોકરાઓ તથા મોટી છોકરીના માણસો મજૂરી કરે છે, તે ન કરતાં સારા ધંધાપર લાગી જાય; અને આપણી જ્ઞાત પડતીમાં આવી પડે છે, તો તે અસલની કીર્તિ મેળવવાને શક્તિવાન થાય, પણ તે પહેલાં કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે;—

શ્લોક

માતા શત્રુ પિતા વૈરિ, વેન વાલો ન પાલીત
ન સોમતૈ સભામધ્યે, હંશ મધ્યે વકો યથા:

ભાવાર્થ—પોતાના સંતાનને વિદ્યાબ્યાસ નહિ કરાવનારા માતા શત્રુ છે, પિતા વૈરિ છે. જેવી રીતે હંસના ટોળામાં બગલો શોભતો નથી તેવી રીતે વિદ્વાન પુરોહીની સભામાં સુખ અભણ માણસ શોભતો નથી.

શ્લોક

વિદ્યા વિહિનઃ પશુ વિદ્યા વગરનો માણસ પશુ જેવો છે.
ગોપાલજી—કેળવણીમાં તમોએ કહ્યા પ્રમાણે સુખ છે તે મેં આજે સાંભળ્યું- જો મારા વડીલોએ આ પ્રમાણે વાતો કરી સમજણ પાડી હોત તો આજે હું અભણ છું તેમ અભણ રહેત નહિ.

નરસીંહ—પણ તેઓ બીચારાઓને વિદ્યા વિષે પુર જ્ઞાન ન હોય તો તેઓ તમને ક્યાંથી કહે ? પણ તમારે બચવાની મરજી હશે તો હજી પણ ભણાશે.

ગોપાલજી—તો તમે મને બધુતા શીખવામાં મદદ કરશો.

નરસીંહ—હા, હું જરૂર મદદ કરીશ જો તમે બધી હોંશિ-
આર ચાશો તો મારા કામમાં મદદ કરશો એવી આશા રાખું છું.

(ગંગાજળ નીરમળ મહી—એ રાહ.)

યૌવન ધન લાવણ્યતા પામી ન જે થાય,
સ્તુતિ તેની સર્વે કરે. જગમાં સુજશ ગવાય.
બધ્યા વિના વિદ્યા બલી, આ ગુણ આવે કેમ?
તેથી મહેનતથી બણો, તનમન દધ ધરી પ્રેમ.

દાહરો.

કાવ્ય શાસ્ત્ર આનંદમાં ડાહ્યાના દિન જાય,
નિંદા કદેશથી મર્ખનો, જન્મ પુરે જટ થાય.

ગોપાલજી—બધી ખુશીથી તમારા કામમાં મદદ કરી જાતીમાં
મુધારા કરવામાં સામેલ થઈશ.

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વિચાર કરી ગોપાલજીએ બધુવાનું શરૂ
કયું; અને તે કામમાં નરસીંહએ મદદ કરી.

સાખી.

વિદ્યારૂપી ધન તણું, આપી આશ્રય જણાય;
અર્ચ્યા વીણુ ખુટી પડે, વધે જેમ વપરાય.

મોંઠા વખતમાં ગોપાલજી બધી હુશીયાર થયો; અને જાતને
જેવી રીતે મુધારવી તથા અસલની કીર્તિ કેમ મેળવવી તેના વિચાર-
માં જતન મહેનતથી મેઠવણ કરવા ઉત્તેજિત થયો.

“ વિનંતીના બે બોલ. ”

ભાઈઓ ઉઠી નિંદ્રાદેવીનો ત્યાગ કરી બેસી ન રહો. એમ બેસી રહેવાથી કાંઈ થવાનું નથી. પણ કાંઈ ઉપાય કરી આપણી જ્ઞાતિને સારી હાલતમાં લાવવા મહેનત કરવા તૈયાર થાઓ.

ભણેલાઓએ પોતાના મનમાં અભિમાન ન રાખતાં પોતાની વિધાનો ઉપયોગ સારે રસ્તે વાપરી જ્ઞાતમાં અમણુ માણુસોને વિદ્યા અભ્યાસ કરાવી સુધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ,

ભાઈઓ હું ભણેલો છું તેથી આખી જ્ઞાતીને હું સુધારીશ એવો અભિમાન અથવા ગર્વ રાખવો એ ભૂલ ભરેલું છે. એક માણુસ કાંઈ હજારો માણુસને સુધારી શકતો નથી, પણ ખીજાઓની મદદ લેવી પડે છે. તો તે તેવા કામમાં ભણેલા અને જ્ઞાની માણુસની જરૂર છે.

દોહરો.

ભણુતા ભણુતા થાય છે, જન મોટો મતિમાન,
દોરડું ધણું ધસાય છે, પથ્થરે પડે નિશાન.

જો તમે તમારા બલામાં, તમારા કુટુંબના સુખમાં, અને તમારી જ્ઞાતિની ચઢતીમાં રાજી હોવ તો, ભાઈઓ તમારા કુટુંબમાં અને જ્ઞાતિમાં કેળવણીનો પ્રસાર કરો.

દરેક દેશાવરનાં પટેલોને દૂસ્ટીઓને તથા શેઠીઆઓને નમ્રતા પૂર્વક વિનંતી કરીએ છીએ કે, આપણી જ્ઞાતિમાં જોશો તો, ભણેલા માણુસો કોકજ હશે, કારણ કે નાના બાળકો પોતાની મરજી પ્રમાણે

જ્યાંત્યાં રખડતાં ફરતાં જોશે, એવા બાળકોપર માઆપનો પુરતો અંકુશ રાખવા બલામણુ કરીએ છીએ.

કેટલાકો પગારની હાલતે પોતાના નાના બાળકોને નોકરીપર મોકલાવે છે, અને તેમનું ભવિષ્ય વિચારતા નથી કારણ કે તે બિચારો પાછળથી પસ્તાય છે, અને કહે છે કે "અરેરે ! હું કાંઈક બણ્યો હોત તે કેવું સારું ? માટે જ્ઞાતીના ટ્રસ્ટીઓ જ્ઞાતમાં ફરજયાત કેળવણીનો કાયદો દાખલ કરી બણાવવા ફરજ પાડી. 'સર્વે દેશાવરની જ્ઞાતના અગ્રેસરો આ કામ આગળ પડી માથે લે તો શું જ્ઞાતિબંધુઓ સુધરી ના શકે ?

બંધુઓ જ્યાં સુધી કેળવણી પ્રસાર જ્ઞાતમાં નહિ કરશે ત્યાં સુધી કોઈ દિવસ તમે મોટા કામે કરી શકશો નહિ એટલુંજ નહિ પણ જ્ઞાતીને સુધારી સુખી કરી શકશો નહિ.

કેટલીક જ્ઞાતોમાં થોડા હુશીઆર માણુઓ જ્ઞાતમાં હોય છે તે લોકો જ્ઞાતના પૈસા પોતાના ખર્ચ માટે ખોટા અને વેરભાવથી જ્ઞાતને નુકશાનમાં પહોંચાડવા ખોટી સલાહ આપી પૈસા કઢાવી પોતાના ખીસા ભરે છે; તો તેની જ્ઞાતોમાં અથવા તેવા ગામોમાં કેળવાયલા હુશીઆર માણુસો યાતો ટ્રસ્ટીઓ હોય તો જ્ઞાતના પૈસા ગેરવસ્તે ન જવા દેતાં આડે માર્ગે વપરાય, પણ તે પહેલાં કેળવણીના જરૂર છે.

આપણી જ્ઞાતીમાં નાના બાળકોને બણાવવા માટે મહેનત લેવામાં આવે તો આપણે કેળવણી વગર દુઃખી હાલતમાં છીએ તો તેવી હાલતમાં ન રહેતાં સારી અને સુખી હાલતમાં આવીએ. બાપાઓ, હવે પહેલા જોવા વખત રહ્યો નથી. દિનપ્રતિદિન જમાનો

સુધરતો જાય છે. ઘણી જાતોમાં છોકરાઓ અને છોકરીઓ બણાવવા માટે જાતો તરફથી રકુલો ખોલવામાં આવે છે, અને બણવા પ્રત્યે ઉમંગ લાવવા માટે ધનામો આપી પોતાની જાતિના બાળકોને બણાવી હુશીઆર કરે છે.

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે આપણી જાતમાં રકુલો ખોલી બાળકોને બણાવવા ફરજ પાડે તો પહેલા જોટલા દુઃખી રહે નહિ.

દરેક ઠેકાણે દરેક દેશાવરમાં નામદાર સરકાર તરફથી રકુલો ખોલવામાં આવી છે તો નામદાર સરકારનો ઉપકાર માની રકુલનો લાભ બાળકોને આપવા માટે રકુલોમાં બણવા મુકવા એ માયાપોની ફરજ છે.

જે દેશાવરમાં માઆપ પોતાના છોકરાઓને બણાવવા બેદરકાર નીકળે અથવા તો બણાવવા માટે તે લોકોની શક્તિ ન હોય તેવી જાતોમાં જાતના અગ્રેસરોએ બાળકોને બણાવવા સારું દબાણ કરવું અથવા તો, જાતિ ખર્ચે બણાવવા.

આવા કામોમાં ખર્ચેલા નાણાંનો સદુપયોગ થાય છે જાતિના પૈસા ઉગાળી કે ખાવા પીવા ભેગા કર્યા નથી, પણ જાતિ બંધુઓને સુધારવા ભેગા કર્યા છે એવો વિચાર હંમેશાં રાખવો માટે સરઆતમાં બાળકોને વિદ્યા આપી સુધારો.

જાતિના પડતીની કારણો.

આપણી જાતિની પડતી થઈ; આજ દુઃખી કાલતમાં છીએ, તેના મુખ્ય કારણો નીચે આપ્યા છે, તે પર ધ્યાન આપશો.

૧-વિદ્યા વગર થયેલી દુઃખી સ્થિતિ.

૨-અદેખાઈ.

૩-કુસંપ.

૫-વેરભાવ.

ભાઈઓ આપણામાં કળવણીની આછત છે, તેથી બીજાઓની મદતી થવી, તેઓના નામોની સદ્ગતિ પ્રસિદ્ધ થતી જોઈ શકતા નથી; અને તેને લીધે દ્રેષ એટલે અદેખાઈ કરે છે. અદેખાઈ કરવાથી એક બીજા સાથે વેરભાવ ઉત્પન્ન થાય છે; જેથી કરીને કોઈ કોઈને દેખી શકતા નથી. વેરભાવ થવાથી કુસંપનું બી રોપાય છે, અને આખર એક મોટું ઝાડ ઉગે છે. તે ઝાડની છાયા જ્ઞાતમાં પથરાયાથી અંતે જ્ઞાતમાં કુસંપ થાય છે; અને કુસંપના પ્રતાપથી જ્ઞાતની પડતી થતા વાર લાગતી નથી.

બંધુઓ વિદ્યા ભણી હુશીઆર થાઓ, અને અદેખાઈ કરવાનું છોડી દેવ. તે દેવ છુટશે એટલે વેરભાવ રહેશે નહિ, અને જ્યાં વેરભાવ નથી ત્યાં કોઈ દિવસ કુસંપ થતો નથી.

જો તમે સુખી થવા માંગતાં હોવ તો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વર્તો અને સારપણી બીજાઓને તે પ્રમાણે વર્તવાની દેવ પાડતાં શીખવો. પણ આટલું યાદ રાખજો કે, તમે સુધરશો નહિ, તમારું બોલવું, ચા લખેલું પાળશો નહિ ત્યાં સુધી બીજાઓને તમા જ્ઞાતીને સુધારી શકશો નહિ.

મારા બહાના ભાઈઓ તમે પહેલાં સુધરો અને જ્ઞાતિબંધુઓને સુધારી સદ્ગતિ સાગરને પ્રાપ્ત કરવા સક્તિવાન થાઓ.

— શ્રી પ્રભુ પ્રેમી ભક્ત —

ખેતાભાઈનું જીવન ચરિત્ર

ભરતપાડમાં ધણુ ભક્તો થઇ ગયા છે, કે જેઓના નામનું રટણ કરવાથી દુઃખ દૂર થાય છે; એવા ભક્તોમાંના એક ભક્ત કાઠીયાવાડમાં આવેલાં જામનગર શહેરમાં રજપુત ભોધરાજ સાંતિમાં થઇ ગયા, કે જેની હજી સુધી માનતા તથા દર્શન વગેરે કરી દેવસેમાંન પૂજાય છે. એવા અમર નામ કરી ગયેલા ભક્તનું જીવન ચરિત્ર વાંચવાને સુઝ વાંચક વર્ગને બહામણુ કરીએ છીએ.

ભક્તરાજ ખેતાભાઈનું નામ કાઠીયાવાડ તેમજ બીજા શહેરોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. તેમની જન્મ આશરે દોઢસો વરસપર જામનગરમાં ભોધવાડમાં ધર્મશાળા ફળીયામાં ગરીબ સ્થિતિના કુટુંબમાં થયો હતો. તે જાતે વાણ કુળના રજપુત ભોધરાજ હતા. તેમના પિતાશ્રીનું નામ ભાણુભાઈ હતું. તે વખતે જામનગર શહેરમાં મહારાજા જામ જોશી સજ કરતાં હતાં, ભાણુભાઈને બે પુત્રો હતા. મોટા પુત્રનું નામ હરભાઈ હતું. અને નાના પુત્ર કે જેનું નામ ભેવાથી પાંચ નાચ-થાય છે, એવા પરમ પ્રભુભક્ત ખેતાભાઈ હતું કે જે હાલમાં ખેતાભાઈનાં નામથી સુપ્રસિદ્ધ છે.

આ બન્ને ભાણુભાઈને નાનપણથી પોતાની માતાનું સુખ જોયું નહોતું (નાના બાળકો સુધી તેમની માતૃશ્રી સ્વગવાસી થયા હતા) ભાણુભાઈ હંમેશાં જામ જોશી કરતા હતા; અને ધણીવાર બીજાઓને ત્યાં બજનમાં આપ્તી આપ્તી રાત બજન ગાવામાં અને મવરાવવામાં જીભરતાં હતાં. જોકે પોતે ગરીબ હાલતના હતા; તે છતાં

સાથે સંતને સારો સત્કાર આપી મન સંતોષ કરી રાજી રાખતાં હતાં. કોઈ કોઈવાર સંતજનો રાતને દિવસ બજન કરી તેમને લાં રહેતાં હતાં; તે વખતે પોતે દુઃખ વેડી તે સોકોને નીલાવતાં અને બજન કરી આતંદમાં દહાડા ગુજરતાં હતાં.

પોતાને લાં તેમજ ખીજઓને લાં બજન થતાં તે ખેતા બકતને પણ પ્રિય લાગતું હતું; તેથી પોતાના પિતા સાથે ખુશીથી બજનમાં જતાં, અને લાં આખી રાત બજન ગાવામાં કાઢતા હતાં. આ કારણથી તેમના પિતાશ્રીના ગુણ ખેતાબકતમાં આવ્યા. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે:—

શ્લોક

ગંગા પાપં શશ્વી તાપં દૈન્યં ચ કલ્પ - તત્ સ્વથા ।

પાપં તાપં ચ દૈન્યં ચ હરેત્સાર સમાગમ ॥

અર્થ—ગંગામાં સ્નાન કરવાથી પાપ નાશ થાય છે. સંદ્રમાં

તાપતું હરણુ કરે છે, અને કલ્પવૃક્ષ દારિદ્રતાને દુર કરે છે; પણ સંતજનને સમાગમ એકે ફેરે એ વ્રણને હરણુ કરે છે; (પાપ તાપ અને દારિદ્રતાને)

તે પ્રમાણે ખેતાબકતમાં સંતના સમાગમથી સારા ગુણ આવ્યા.

આશરે પંદર સોળ વરસની ઉમર થઈ. ત્યારે તેમના પિતાશ્રીએ બેઠવાનું બેઠાં નામ દેવડીશ્વર હતું. તેમની સાથે વિવાહ કર્યા;

હજી વિવાહ કરવાને થોડા વરસ. તમા નહિ. એકમાત્ર તેમના પિતાશ્રી, બાપુશ્રી, આ લખ્યાં. સંસારને વાળ કરી

સ્વગવાસી થયા; અને ધરતો સધળો કારભાર મોટા છોકરા હરજીભાઈ પર આવી પડ્યો; હરજીભાઈને ભજન ગાવા ગમતા નહિ તથા ખેતાબક્ત કામ ધંધો ન કરતાં ભજન ગાવામાં દડાડાઓ નિર્ગમન કરવા લાગ્યાથી હરજીભાઈને ખેતાબક્ત સાથે અણુમનાવ થવાથી હંમેશાં ધરમાં કજીઓ થતો હતો, આ કારણની મનગમતા ભજન થતા નહિ, તેથી પોતાની પત્નિ દેવકીજીને લઈ પોતાના મોટા ભાઈથી જીદ રહ્યાં,

હવે ખેતાબક્ત સંસારની કે કમાવવાની પરવા ન રાખતાં ભજન કીર્તન કરવામાં દીવસો કાઢવા લાગ્યા. આવી રીતની વર્તણૂક જોઈને તથા ખાવા પીવાનું દુઃખ હોવાથી દેવકીજી પોતાના પિયરમાં (માવતરમાં) જતાં રહ્યા. આથી ખેતાબક્ત ધણી ખુશી થયા, અને લોકોને કહેવા લાગ્યા કે, “ઔષધી બીના, વ્યાધિ ગઈ.” મારે પણ આટલું જ જોઈતું હતું. સતપુરૂષ કહી ગયા છે કે:—

(ગંગાજળ નિર્મળ મહીં, ચોર કને બંડાર—એ રાહ.)

માત પિતા સુત સુંદરી, રાખત અતિસે પ્યાર,
મુક્ત કહે ચેતન ગયે, સખ મીલી કાઢત બહાર.

ભાવાર્થ—માત, પિતા, પુત્રો, સ્ત્રી વગેરે ધણું જ હેત રાખે છે, પણ જ્યારે દેહમાથી ચેતન એટલે જીવ નીકળી જાય છે, ત્યારે સર્વે ભેગા મળી બહાર કાઢે છે.

આ પ્રમાણે ખેતાબક્ત લોકોને બોધ આપી ભજન ગાવામાં આનંદ લેતા હતા.

દેવકીજીના માતપિતાના કહેવાથી, અને પોતાને સંસારની વ્યાધિ ભાગ કરવાના વિચારથી સંવત ૧૮૫૨ની સાલમાં જમનચરમાં

શાંતિ રિવાજ પ્રમાણે દામોદર પોલીની પટલાઈમાં ખેતાબક્તે
દેવકીજીને છુટકો આપ્યો.

આ બ્યાધિમાંથી મુક્ત થઈ પ્રભુ પ્રેમમાં મન લીન કરી ભજન
માંને ભજનમાં લહેર કરવા લાગ્યા, પણ તે લાંબા સમય
મુધી ટકી શક્યું નહીં; કારણ કે, એકતો ગરીબ હાલતનાં હતા,
તેમાં વળી કોઈ રસોઈ કરી આપનાર ન હોવાથી, ખાવા પીવાનું
મળ્યું દુઃખ વેઠવું પડતું હતું; તે છતાં તે ભજન કીર્તન ન
છોડતાં પ્રભુ ભજનની ધુનમાં રહેતાં હતાં.

થોડાં વરસ આ પ્રમાણે દુઃખ સહન કર્યું, પણ આખરે
પોતાના શાંતિબંધુઓના તથા બાળ માણસોના ધણા આગ્રહ સાથે
સમગ્રબ્યાથી પોતાની મરજી વગર ન છુટકે જામનગરમાં રાઠોડ
કુળની કન્યા સાથે વિવાહ કરી સંસારમાં પાછા પડ્યા.

જો કે મજકુર કન્યા સાથે વિવાહ કર્યા હતાં, તે છતાં જન્મવા
શિવાય બીજી વાતની શીકર ન રાખતાં, પ્રભુ ભજનમાં મસ્ત રહેતા હતા.

શ્લોક

ભોગે રોગ ભયંમ, કુલ્લે ચ્યુતિ ભયં, વિતે નૃપાલયદ્મં ।

મૌને દૈન્ય ભયં, વલે રિપુ ભયં, રુપેજ રાય ભયં ॥

શાસ્ત્રે વાદ ભયં, ગુણે સ્થલ ભયં, કાયેક્રુનાન્તાયદ્મં ।

સર્વ વસ્તુ મયા, નિવતં ભુવિનૃણા વૈરાગ્ય મેવાભયં ॥

આવાર્થ—ભોગમાં રોગનો ભય, કુળમાં બ્રહ્મ થવાનો ભય,
મૌનમાં દીનતાનો ભય, રૂપમાં જરાનો ભય, શાસ્ત્રમાં વાદનો ભય,
ગુણમાં ખલનો ભય, અને કાયામાં કાળનો ભય, એમ સર્વ વસ્તુ
મનુષ્યોને જગતમાં ભયવાળી લાગે છે, માત્ર એક વૈરાગ્ય અભય
એટલે ભય વમરતું છે.

આવી રીતે ખેતા ભકત બાકીના મહિનાઓ અને વરસો બજન ગાવા અને મવરાવવામાં કાઢતાં હતાં, ત્યારે તેમની પત્નિ દેવકીજી ખોતાવા પતિનું રક્ષણ કરતાં હતાં. જ્ઞાતમાં ખીજો પતિ કરવાનો રિવાજ હોવા છતાં, ખીજો પતિ ન કરતાં ખોતાના પતિનું જ (એટલે ખેતા ભગતનું) બજન કરતાં હતાં, કારણ કે તે સારી રીતે સમજતાં હતાં કે, પતિ તે પરમેશ્વર છે, માટે પતિના બજન કરવામાં મોક્ષ મળે છે, તેથી તે ખોતાના સ્વામીનું સ્મરણ કરવામાં વરસો કાઢતાં હતાં.

આ પ્રમાણે પતિ પત્નિ બજનની ધુનમાં લીન થઈ ખોતાના આયુષ્યોના દિવસો ગુજરતા હતા, એ પ્રમાણે દિવસો ગુજરતાં ગુજરતાં ખેતાભકતને સત ચઢ્યું. આ વાતની ખબર તેમના સગા વહાલાઓએ જ્ઞાતિમાં કરી, તેથી જ્ઞાતિબંધુઓ ભેગા થઈ ખેતા ભકતને લાં આવી, અને કહ્યું કે “જો તમોને સાચું સત ચઢ્યું હોય તો આ બધાની રૂબરૂમાં ચુલા ઉપર ખીર મુકી સાધન વગર તમારા હાથે ખીર ખનાવો. અને તૈયાર થયા બાદ તમે જમો તથા ખીજઓને જમાડતાં ખૂટે નહિ, અને જોટલી હતી તેટલી રહે, તો અમે જાણીએ કે તમોને સાચું સત ચઢ્યું છે.”

તેજ પ્રમાણે ખેતા ભકતે ગરમ ખીરમાં હાથ નાંખી સાધન વગર હળાવી ખીર તૈયાર કરી. પોતે ગરમ ગરમ જમ્યા, અને ખીજઓ કે જેઓ લાં હાજર હતાં તેઓની મરજી પ્રમાણે ખીર જમાડી અને બધા ધરાઈ રહ્યા છતાં ખીર ખુટી નહિ અને જોટલી હતી તેટલી રહી.

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ખેત.મકને પડછો દેખાકયો ત્યારે
રબપૂત બોધરાજ માલિના પહેલ સવશ્યમાર્થ એકળલામ તથા ખીજા
જ્ઞાતિ બંધુઓને ખાત્રી થઇ, તેથી માલિના ખરચે સામયું કાઢી
જમનનગર શહેરમાં ફેરવવાનો વીચાર કર્યો.

સર્વે પ્રમાણે સૌ સૌના ઘેર ગયા ત્યારે દેવકીજી કે જે ખેત.
મકતની પહેલાની પત્નિ હતા, તેમને પણ પોતાના સ્વામીજીનું જોધને
સત ચઢ્યું, કારણ કે હરનીસ પોતાના પતિનું જ મજન કરતાં
હતા. લોકોને આ વાત ખોટી લાગી કે મજકુર બાઈ ઢોંગ કરે છે,
પણ તે સતી બાઈએ પતિવ્રત ધર્મના પ્રતાપથી લોકોને દેખાડી
ખાત્રી કરી આપી અને પોતાના હાથમાંથી કંકુ કાઢી પોતાના ઘરમાં
પોતાની સોઝ રાંઠોડ કુળની કન્યા કે જે ખેત. મકતની ખીજારની
પત્નિ હતા તેના ઘરમાં તથા ખીજાઓને ત્યાં એ પ્રમાણે ચાર છ
ઠેકાણે કંકુના છાપા માર્યા; જેની નીચાની હજુ સુધી પણ જોવામાં
આવે છે.

શ્લોક.

અસજનો સજજ સંગ યોગાનકરોતિ દુઃસાધ્યમ પીહ સાધ્યમ ।

પુષ્પાશ્રયાચ્છં ભુજટાધિ રુધાપિપિ લિક્ષા શુભતિ ચંદ્ર ચિન્ન ॥

ભાવાર્થ—અસજન પુરૂષ પણ સજન પુરૂષની સંગતિથી
દુઃસાધ્ય વસ્તુને પણ સાધ્ય એટલે મેળવી શકે છે.

દષ્ટાંત—એક કાઠીએ એક દિવસ ચિત્તાર કર્યો કે મારે ચંદ્રમા
પાસે જવું, જે કે તે પ્રમાણે બની શકે તેમ હતું નહિ, તે છતાં
કાઠીએ પોતાનો ચિત્તાર ફેરવ્યો નહિ અને પોતાના હાથને વળગી
રહી. એક દિવસ મુલાખના ઝાડ આગળ આવી, અને તે ઝાડના

ફૂલમાં રહેવાનું પસંદ કર્યું. કારણ કે તે કીડી જાણતી હતી કે, કોઈ પણ દિવસ આ ફુલ મહાદેવની મનગર ચઢશે એવા વિચારથી ફુલમાં રહી. થોડા દિવસ ગયા એટલે આ એક શિ. ભગત ત્યાં આવી જે ફુલમાં કીડી રહેતી હતી તે ફુલ જન મહાદેવને ચઢાવી પૂજા કરી ઘેર ગયો. એટલે કીડીએ શકરના લલાટમાં ચંદ્રમા હતા, તેને સ્પર્શ કરી પોતાની મન કામના પુરી કરી.

તે પ્રમાણે એ પુષ્પરૂપી સજ્જનના સમાગમથી કીડી રૂપી અસજ્જન પણ શીવ જટારૂપ સદ્ગતિને પામે છે.

ધીરાના પદ.

પારસમણી પરખોરે, સત્પુરનો સંગ કરી,
હરિ છે પાસેરે, શેઘો નહિ દુર ફરી.—ટંક.
કોઈનય ગોકુળ, મથુરા, કાશી કોઈ નય હરદાર,
ચાર ધામ તીર્થ કરી આવે, ના મળ્યા કીરતાર.
તાર છે તનમાંરે, ભજો દ્રઢ પ્રેમ ધારી—પારસ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં છે, પ્રભુની માયા અપાર,
જે જન એને ભજો નિરંતર, તે પામ્યા છે સાર.
સાર મહી સંતોરે, ખેડા ઠામ અચળ કરી.—પારસ.
મળવા ચાહો હરિને તો, છોડો જગનો પ્યાર,
પ્યાર પુરણથી એના ધ્યાનમાં, રહો બની એકતાર.
તારશે અતેરે, ભકતોને ભવબંધ હરિ.—પારસ.
માથે હર્ષન ધટમાં તો, મોહતમ રહે ના લગાર,
ખેતા ભકત શરણેરે, કહે ધનજી નીચેય માય ઉદાર.
ધારજો ભકિતરે, ભગવતની બાવે ખરી.—પારસ.

દેવકીજીની સત્તની ખાત્રી થવાથી, જામનગરની રજ-
પૂત ભોધરાજ જ્ઞાતિ તરફથી બંને પતિ પત્નિને પાલખીમાં બેસાડી
જામનગર શહેરમાં મોટા દાકમ રંગા સામૈયું કાઢી ફેરવ્યાં, કે જેનું
વર્ણન લખવાને કલમ પણ અશક્ત છે. તે દિવસે બધા લોકોને
તેમાં મુખ્ય કરીને રજપૂત ભોધરાજ જ્ઞાતિમાં આનંદનો પારજ
રહ્યો નહિ. ખેતા ભક્ત કે જે વાસ કુળના હતા તથા દેવકીજી
જેઠવા કુળના હતાં. આ બંને કુળના માણસો તો હરખમાંને હર-
ખમાં ભજન કીર્તન કરતાં કરતાં સામૈયામાં માહલતા હતા. તે
વખતે તેમના હૃદયમાં જે આનંદ ઉત્પન્ન થયો હશે, તે વિષે વિચાર
કરવાનું અમારા સુર વાંચકોને સોંપુ છું.

ખેતા ભક્તને તથા તેમની પતિ દેવકીજીને શહેરના લોકોએ
ધામધુમથી અને ભજન ગાતાં, જામનગરથી આશરે અરધો ગાઉ
છોટે વીસોત માતાનું મંદીર નદીને કાંઠે નાગેશ્વર મહાદેવનાં મંદીર
પાસે કે જે જગ્યા રજપૂત ભોધરાજ જ્ઞાતિને હસ્તક હતી, તેની
પાસે ખેતાભક્તે ત્યાં જીવતાં સમાન લીધી, અને ખેતા ભક્તની
સમાતના પાછલા ભાગમાં દેવકીજીએ પણ જીવતાં સમાત લઈ નામ
અમર કરી દુન્યામાં પૂજવવા લાગ્યા.

પ્રભુના પ્રેમીએ ગુણવાન, ભક્ત ખેતાને ધન ધન છે,
મયા હરિપદમાં એ નીદાન, ભક્ત ખેતાને ધન ધન છે,—ટેક
તત્વ દર્શનમાં એ આતુર, હતા ગુર જ્ઞાનમાં બરપૂર,
રહેતા પ્રભુ ભજનમાં ચક્ર્યુર, ભક્ત ખેતાને ધન ધન છે,
માયા આ જમની છોડી, જીવતાં સમાત લઈ દોડી,
મયા સ્વર્ગે સહ જોડી, ભક્ત ખેતાને ધન ધન છે.

કરી દુર ભર્મના દુખ દાંડ, હા બહાનંદમાં આનંદ,
 તૂટ્યા જોના સવે બવબંધ, ભકત ખેતાને ધન-ધન છે.
 હતા સદવર્તા એ-શુભ સંત, દયાળુ સત્ય શીળ અનંત,
 કહે છે ધનજી થઇ નિશ્ચંત, ભકત ખેતાને ધન ધન છે.

ખેતાભકત તથા દેવકીજીએ સમાત લીધી તેની તિથિ,
 મહિનો ને સાલ વિષે બણી પારીકી તપાસ કરવા છતાં સાલ મહિનો
 અને તિથિ ખાત્રીપૂર્વક ન મળવાથી સાલ તથા મહિનો વજીરે લખી
 શક્યા નથી પણ ખેતા ભકતે જીવતાં સમાત લીધી છે, તે જન્મપર
 દેહરી બાંધેલી છે, તે દેહરીપર જુનો લેખ કોતરેલો જોવામાં આવે
 છે, તે નીચે પ્રમાણે છે:—

સંવત ૧૮ ચા સગતા વરસ
 આસુ વદ અમાસ ચાર ગરુદન
 સમાત છે મગત ચેતાસાજી
 ચારોટ વક્તી સમાત.

આ પ્રમાણે તે દેહરીપર કોતરેલા અક્ષરો જોવામાં આવે છે,
 આ ઉપરથી અમો ધારીએ છીએ કે, ઉપર લખ્યા મુજબ સમાત
 લીધી હશે.

આ પ્રમાણે ભકત શિરોમણી ખેતા ભકતની તથા દેવકીજીની
 સમાતની ક્રિયા પુરી થયા પછી સર્વે માણસો પાછા ભજન કરતાં
 કરતાં ઘેર આવ્યાં; અને ધર્મશાળા ફળીયામાં કે જ્યાં ખેતા ભકત
 રહેતાં હતા ત્યાં ભજનની ધુન લાગી રહી. આખા શહેરમાં જ્યાં-
 ત્યાં ખેતા ભકતની તથા દેવકીજીનીજ વાતો થતી હતી, ધન્ય છે
 તેમના માતપિતાને કે જેને આવા રત્નો જન્મ્યા. ધન્ય છે આવા

બક્તોને કે જગ્યાએ પોતાની કાતિનું, માતપિતાનું તેમજ પોતાના માંમિની કીર્તિ સદાને માટે અમર કરી દેવ સમાન થયો અને જગતમાં પૂજવવા લાગ્યા.

ધર્મશાળકૃષ્ણીયામાં બધા માણસો બજન ગાવામાં લીન થઇ ગયા અને ખેતાબક્તની તથા તેમની પત્નિ કે જેને પોતાના સ્વામી-જીની માફક શમાત લીધી હતી તેમના વખાણ કરતાં હતાં.

દાહરો

કુળના એક સપુતથી આપુ કુળ વખણાય,
એક ચંદન વૃક્ષથી, વન જેમ વાસિત થાય.

આ પ્રમાણે જમનગર શહેરમાં થાય છે, લારે ખીજી તરફ એટલે ખેતાબક્ત તથા દેવકીજીએ જીવતાં સમાંત લીધા હતા તે બંને જણાએ જમનગરથી આશરે, બે ગાઉને છેટે ધુવાડિ નામે નાનું ગામ છે, તે ગામની સીમે ગાંજની કળી પાસે એક ભરવાડને દર્શન દીધા. તે વખતે ખેતાબક્તના હાથમાં તંબુરો ને ખીજા હાથમાં કીરતાલીઆ તથા દેવકીજીના બંને હાથમાં મંજરા હતા ભરવાડે સાધુ મહારાજ સમજીને પગે લાગ્યા લારે ખેતાબક્તને મજકુર ભરવાડ સાથે નીચે પ્રમાણે વાર્તાલાપ થયો.

ખેતાબક્ત—ભાઈ ? તમે ક્યાં જાઓ છો ?

ભરવાડ—મહારાજ ? હું જમનગર જઈ છું.

ખેતાબક્ત—જમનગરમાં ભાઈવાડામાં ધર્મશાળ કૃષ્ણીયામાં જન્મેલાં માણસો બજન કીર્તન કરે છે, ત્યાં જઈને કહેજો કે ધરમાં અંકડીયામાં કારીઓ છે; તેની મીઠાઈ લાવી છોડરાઓને જમાડી દેજો.

ભરવાડ—મહારાજ આપનાં નામ શું ? તે કૃપા કરી કહો તો તો ત્યાં જઈ નામની નિશાણી સાથે તમારું કહેલું તે લોકોને કહીશ.

ખેતાબક્ત—ભાઈ મારું નામ “ખેતો છે.” અને આ મારી સાથે છે તે મારી ધર્મ પત્નિ થાય છે, તેનું નામ “દેવકીજી” છે. માટે અમારું નામ લઈ આટલું કામ જરૂર કરજો.

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે મજકુર ભરવાડ સાથે ખેતાબક્તે વાતો કર્યા પછી ભરવાડ સાંજના જામનગરમાં આવ્યો અને ધર્મશાળા ફળીયામાં કે જ્યાં સર્વે લોકો દોલક, પખાજ, મંજીરા, તંબુરા, વીજેરે લઈ ભજનમાં લીન થઈ આનંદ લેતા હતાં; તે જગ્યાપર ઉપર દર્શાવેલ ભરવાડ કે જેને ખેતાબક્ત તથા દેવકીજીના દર્શન કર્યા હતા તે આવી માણસોને ભજન ગાતાં અટકાવી બોલ્યો ભાઈઓ? મને ધુવાડિના સીમે સાધુ મહારાજ તથા તેમની સાથે એક સ્ત્રી હતા તેમને કહેવડાવ્યું છે કે “મારા ધરનાં બંડકીયામાં” કોરીઓ છે તેની મીઠાઈ લાવી છોકરાઓને જમાડજો. ત્યારે ભજન મંડળમાંથી તે ભરવાડને પુછ્યું કે તેમને જે સાધુ મહારાજ તથા સ્ત્રી સાથે મેલાપ થયો હતો તેમના નામો શું છે, તે તમો જાણો છો ?

ભરવાડે કહ્યું “પહેલા તો હું તેમના નામોથી અજાણ હતો પણ સાધુ મહારાજને પુછવાથી મને કહ્યું કે “મારું” નામ ખેતો અને સ્ત્રીનું નામ દેવકીજી છે.” એ પ્રમાણે કહી વિદાય થઈ ગયા અને હું તમારી પાસે કહેવાને આવ્યું છું. તમારી મરજી હોય તો જમાડો અને ના મરજી હોય તો તમારી ખુશી.” આટલું બોલી તે ભરવાડ હોયો રહ્યો.

જ્યારે ભરવાડના મુખમાંથી ખેત્રા ભક્તનું તથા દેવકીજીનું નામ સાંભળતાં તે લોકો ચમકી ઉઠ્યા અને બોલ્યા કે “ઓ ભલાભાઈ! તે પતિપત્નિએ આજે જીવતા સમાન લઘ કીર્તિ અવીચલ કરી દેવ-પ્રદ પામ્યા છે,” ત્યારે ભરવાડ નસીબને દોષ દેતો બોલ્યો હતું. કેવો અભાગ્યો, કે જેને માક્ષાત દેવ મલ્યા તેને ન ઓળખતા જતાં ક્યાં. જે મને પહેલાથી આ આજ્ઞાતના બનાવની ખબર હોત તો તેમને ન મુકતાં તેમનો સેવક બની મારું જીવન સફળ કરત.

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વાતો ક્યાં પછી ભરવાડ દીક્ષગીર થતો ધરે વિદાય થયો.

ભરવાડના ગયી પછી હરજીભા કે જે ખેત્રાભક્તના મોટાભાઈ હતા, તેમના છોકરાઓએ પોતાના કાકાના કહ્યા પ્રમાણે ધરમાં તપાસ કરતાં બંડકીયામાંથી કોરીઓ લઈ તેની મીઠાઈ લાવી છોકરાઓને જમાડી.

જમનગરના રજપૂત ભોધરાજ જ્ઞાતિમાં દેવ સમાન ખેત્રાભક્ત તથા દેવકીજી ચર્ધ ગયા કે જેમને પોતાના માતપિતા તથા જ્ઞાત જન અને પોતાના નામોની કીર્તિ ગળવી હંમેશને માટે અવીચલ કરી ગયા. તુલસીદાસે કહ્યું છે કે:—

જનુની જન તો ભક્ત જનજે, ક્યાં દાતા ક્યાં સુર;

નહિ તો રહેજે વાંઝણી, નહિ ગુમાવીશ નુરં

ખેત્રાભક્તનું નામ જુલ્હી ન જવાય તે સાચું જમનગરની રજપૂત ભોધરાજના જ્ઞાતમાં તેમના નામથી દ્રાગણ વધી અમાસનો દીવસ ઉજળણીનો ઠરાવ્યો, હાલમાં પણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ઉજળણી કરી જેમના નામનો ઓછવ કરે છે,

એક વખત ફાગણ વદી અમાસને દિવસે જ્ઞાતમાં મરણ થવાથી તે દિવસ ફેરવી બીજે દિવસે જીલેશ્વર મહાદેવની જગ્યામાં રસોઈ કરવા માંડી, એટલામાં ધીની કઢાઈમાં ઓચીતો બડકો થવાથી ત્રણ ચાર માણસો દાજી ગયા, પણ ઝાઝી ઇજા થઈ નહોતી. રસોઈ તૈયાર થયા પછી લાડવાનું ગાડું ખેતાબક્તની સમાત પાસે કે જ્યાં ઉગ્રણી જમાય છે ત્યાં રવાના કર્યું રસ્તામાં નદી હોવાથી નદી ઓળંગી જવાનું હતું. ઉનાળાના દિવસો હતા તેથી નદીમાં પાણી બહુ હતું નહિ. નદીની બરાબર વચલી જગ્યા પર આવતા એકદમ લાડવાનું ગાડું ઉધું વળી ગયું. જેથી બધા લાડવા નદીના પાણીમાં પડી ગયા, તેથી ઘણું નુકશાન થયું અને મનગમતી ઉગ્રણી જમાઈ નહિ.

આ પ્રમાણે બેવાર નુકશાન થવાથી વૃદ્ધ માણસો કહેવા લાગ્યા કે “આપણે ઉગ્રણીનો દિવસ ફેરવવાથી આ દુઃખ વેઠવું પડ્યું છે; માટે હવે ગમે તેવી અડચણ હોય તો પણ દિવસ ફેરવવો નહિ, અને જે દિવસે ઉગ્રણી જમતા હતા તે અસલનો દિવસ કાયમ રાખી ઉગ્રણી કરવી.

ખેતાબક્તે પડછો દેખાડવાથી ઉગ્રણીનો દિવસ ન ફેરવતાં તેજ દિવસે જામનગરની રજપૂત ભોધરાજ જ્ઞાતિમાં વારા કુળના માણસો ધુધરી કરી ખેતાબક્તને તથા જેઠા કુળના માણસો ખીર કરી દેવકીને સમાત લીધી છે. તે જગ્યા પર દેખાડી પ્રસાદ તરીકે માની જ્ઞાતમાં બધાને આપે છે; અને સાંજના સર્વે જ્ઞાતિબંધુઓ સારા અને કીમતી કપડાં પહેરી માથા પર રંગબેરંગી જરીના સાદા બાંધી તેમજ વર્ગમાંથી પણ અણુસ્પર્શ કરેલા તથા કપડાં પહેરી ખેતા બક્તની જાણે વીસોત માતાની મંદીર આગળ ઉગ્રણી કરવા જાય છે, અને સાંજે

ધરે આવી મોડી રાત સુધી પુરુષ વર્ગે રાશ રમે છે; અને સ્ત્રી વર્ગ ખેતાબકતના રાશડા ગાય છે કે જેમાનો એક રાશડો નીચે લખવામાં આવ્યો છે: -

“ખેતા બકતનો રાશડો”

સતીએલ દેવકીઆઈ ઉતાવળારે, જાઉં સ્વામીજીની સાથ;

પુરાવો સ્વામીજીની સાથ—૧૬૬,

બત્રીજી પીતાંબરબાઈ વિનવુરે, બલે ઉતારા દેવરાવ;

ઉતાર દેવરાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૧

બત્રીજી કલાણુબાઈ વિનવુરે; બલે દાંતણીયાં દેવરાવ;

દાંતણીયા દેવરાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૨

બત્રીજી મેલાબાઈ વિનવુરે, બલે નાવણીયા દેવરાવ;

નાવણીયા દેવરાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૩

બત્રીજી મલાબાઈ વિનવુરે, બલે બેજણીયા દેવરાવ;

બેજણીયા દેવરાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૪

બત્રીજી પીતાંબરબાઈ વિનવુરે, બલે મુખવાશ દેવરાવ;

મુખવાશ દેવરાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૫

બત્રીજી કલાણુબાઈ વિનવુરે, બલે પોઢણીયા દેવરાવ;

પોઢણીયા દેવરાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૬

દોઢરી મુંઢરબાઈ વિનવુરે, બલે કુંકડા ધોળાવ;

કુંકડા ધોળાવો ઉતાવળારે, વાર ન કરજો લગાર—૭

દોઢરી વાલુબાઈ વિનવુરે, બલે તીલજા કઢાવ;

તીલજા કઢાવો સાધુ સંતનેરે, વાર ન કરજો લગાર—૮

ભત્રીજા ઝીણાભાઈ વિનવુંરે, વેગે ધર ચોખા લઈ આવ;
 ધર ચોખા લઈ આવો કિતાવળારે, જાડું સ્વામીજીની સાથ—૯
 પટેલ સવજીભાઈ વિનવુંરે, વેગે વેમાન શણગાર;
 વેમાન શણગારો કિતાવળારે, વાર ન કરજો લગાર—૧૦
 દેવકીબાઈએ ઢાંઢ્યા ઢોળીયારે, ખેતાભકતે ઢાંઢ્યા બાજેટ
 બેસો બાઈકિ બેસો બેન દીકરી, કળજીગની વાત.—૧૧
 કળજીગ કડવો લીમડો મીઠી સ્વર્ગ દ્વાર;
 સ્વર્ગની શેરી ફાંકડી કુંચી કૃષ્ણજીને હાથ—૧૨
 ગાયે શીખેને સુણે સાંભળે, એનો વૈકુંઠ હોજો વાસ.

આ પ્રમાણે જામનગર ભોઈરાજ જાતિમાં દેવપદ પામેલા
 ખેતાભકતના તથા દેવકીજીના નામના રાસડા ગાવાનો તથા તેમના
 નામની ઉજાણી કરવાનો રિવાજ ધન્ય સુધી પણ જામનગરમાં તેમજ
 ખીજે સ્થળે જ્યાં જામનગરના રજપુત ભોઈરાજ બંધુઓ વશે છે
 ત્યાં ઉપરને રિવાજ જોવામાં આવે છે.

ભેટ ! ઐતિહાસીક નવલકથા ભેટ!!!

મૃગાસિની

અંગસાહિત્યસમ્રાટ બાબુ અંકિમચંદ્રની કસાયલી કલમથી
 લખાયલી સુબોધક નવલકથાનો ગુજરાતી અનુવાદ પૃષ્ઠ
 ૨૦૦ ઉંચા કાગળો છતાં મુદ્ય રૂપીઓ એક. સાથે
 “માલવકેતુ” નામે બાર આનાના મુદ્યનું નારક ભેટપોસ્ટેજ
 વી. પી. જુડું.

લખો:—મેનેજર “પુસ્તકદાર”—મુરત,

સુબોધક ! ૨૨૫૬૧૧ — મનહર !!!
તમામ જાણીતા વિદ્વાન લેખકોની કસાયલી
ગજપેશી લખાયેલી સુબોધક રસિક વાર્તાઓ, લલિત
કાવ્યો, જીવનચરિત્રો, હાસ્યના વિષયો વગેરે
સહિત દર માસે શરૂઆતમાં પ્રગટ થતી

પુષ્પહાર વાર્તામાળા

વર્તમાને ૧૪ પૃષ્ઠમાં સામાજિક ઐતિહાસિક અને રહસ્ય
મય ઉત્કેષ્ટીય મેળાણું વાર્તાઓ પ્રગટ કરનાર મજરાલી ભાષામાં
આ માત્ર એક જ વાર્તામાળા છે. કામજોતની ભવંકર મોંઘવારીમાં
પાણી સરનામાં સરતી મહત્વમાં અત્યુત્તમ સાહિત્ય પ્રગટ કરે છે.
તમામ પત્રાકારોએ અને વિદ્વાનોએ વિંચ્યા મત આપ્યા છે. દર
વર્ષે સચિવ ખાસ અંક અને નિરનું પુસ્તક, મનામમાળા,
સરતા મહત્વના પુસ્તકો વગેરેનો લાભ આપકોને મળે છે. આ
સર્વ જતાં ચાલ એકીચાનનું વાર્ષિક મહત્વ—

માત્ર રૂ. ૧-૧૩-૦ પોસ્ટેજ વી. પી. સાથે.

ખાસ વિંચા માર્ગે કિયાર પ્રગટ થતી રાંચલ એડીસનનું
મહત્વ રૂ. ૨-૫-૦ પોસ્ટેજ સાથે. આપકોને (૧) શૈક્ષણિક,
(૨) પ્રેમમંદિરનું દ્રશ્ય. (૩) યમદુત અને દેવદુત
નામના ત્રણ પુસ્તકો શરૂઆતમાં જ બેટ મળે છે. તુરંત જ
લખો—

મેનેજર “પુષ્પહાર”—સુરત.

